

бр: 1/52

ПОШТАРИНА ПЛАЋЕНА У ГОТОВУ

БРОЈ 6

БЕОГРАД, МАРТА 1937

ГОДИНА II

ЖИВОТ И УМЕТНОСТ

ЛИСТ ЗА КУЛТИВИСАЊЕ ОСЕЋАЊА ЛЕПОГ

УРЕДНИК

ПЕТАР Ј. ОДАВИЋ

ИЗЛАЗИ МЕСЕЧНО

БРОЈ — 2 дин.

ПОЛУГОДИШЊА ПРЕТПЛАТА — 10 дин.

О ДУХОВНИМ ЛЕПОТАМА

Иако су већини духовних лепота повод биле лепоте физичког и материјалног света, има духовних лепота, које су самоникле. Кад смо на докледу каквих лепота у Природи; кад стојимо пред каквим уметничким делом, или кад слушамо какве лепе музичке продукције или рецитовање каквог добrog песничког дела, наша се осећања пријатно узбуђују и потрецају, у души нам се изводи процес прекаљивања, и чекњи се нашој за духовном лепотом, прилика даје, да до задовољења дође. И то је једна од најобичнијих појава у естетичком свету људи.

Какав пак повод, какав узрок треба тражити у чисто материјалном свету, једној од најсавршенијих лепота духовних, лепоти онога, што се подразумева под речју Отаџбина и под речју пијетет према давно изумрлим претцима, а што је својствено свим народима без разлике?

А кад се каже Отаџбина, то јест симбол који собом оличава вековну прошлост једног народа и земље на којој вековима живи, мисли се у исто време на све карактеристичне одлике тога народа у његовом језику, у његовој поезији, у његовој религији, у његовим предањима, у појимању и тумачењу постојања човека на земљи, у његовом тумачењу Добра и Зла, у његовом схватању тајanstvenih Сила које управљају Судбином људи. Све то, концентрисано је у речи Отаџбина. И колико из тих појмова поједини народи извуку што више поуке и правилних закључака, у толико ти

народи имају више права да буду сматрани за доброчинце људи уопште.

Ми смо овом приликом узели, да са те тачке гледишта осмотримо наш српски народ у његовом животном процесу од пре више векова до данас.

Ако је тачно што модерна филологија каже: да се према богатству, музичности и конструкцији једног језика може на најсигурнији начин доносити суд о душевним и духовним подобностима тога народа, наш српски народ може у томе погледу мирне душе чекати суд стручњака о себи. Поводом тога навшћемо једну епизоду. Кад је пре много година један млад Србин, који је тада живео у Паризу, пролазио поред College de France, видео је, да је баш тада био на College у час из српског језика. Како је професор славистике Луји Леже био његов познаник, свратио је да чује и види, колико ли је ѡака Француза који се интересују за наш језик и нашу књижевност. И може се замислiti колико је морао потресен бити, кад је тихо улазећи, чуо професора, како с катедре рецитује, наравно на српском:

Нетко беше Страхињићу бане,
Беше бане у маленој Бањској...

Он се професору само поклонио и сео у клупу крај ѡака, којих је било једно дванаестак.

Пошто је још донекле рецитовао, професор се обратио ѡацима и рекао им: Господин што је ушао Србин је и мој је познаник, и ја

ћу бити слободан да га у своје, и у ваше име замолим, да он продужи читање ове песме, колико да чујете како Срби изговарају и наглашавају поједине речи. И млади Србин, пријатно изненађен, пришао је професору, стао на подијум крај њега и донекле читao. Кад је поново сео у клупу, професор, продужујући предавање, рекао је: да је мало који језик као српски створен да се њиме пишу стихови, и за доказ тога узео је кредиту и на табли написао: „Кад сам синоћ овде била“, први стих из Бранкове песме *На студенцу*. Као што видите, рекао је, то је стих једног српског песника од осам стопа, и цезуром после четвртога, али, да је том песнику требало у истом стиху, девет, десет, једанаест стопа, а да се ни једна речица не дода, он би само имао да место речи: кад, синоћ, овде, каже: када, синоћке, овдена. Међутим ни у једном другом језику то није могуће.

То је један пример о језику нашем, и то са највише катедре у Паризу. А ево и другог.

Кад је у Паризу створена катедра словенских језика, као први професор на ту је катедру сео Мицкијевић, тада највећи песник пољског народа, и он је као Motto у књизи својих, на француском језику наштампаних предавања ставио, наравно, опет на француском: »Што је италијански језик међ латинским, то је српски међ словенским«.

Да је то рекао Србин, могло би се ма и најмање сумњати у тачност тога навода, али то је, из чистог убеђења рекао син словенског народа, народа пољског, и то један од највећих и најславнијих синова његових.

Те примере о лепотама српског језика, наводимо као доказ о лепотама духовнога реда својствених српском народу, како то компетентни странци и велики песници представљају.

О лепоти духовнога реда српске народне поезије није потребно говорити, јер су то опет утврдили многи компетентни странци.

О томе пак, како је српски народ схватио и исповедао своје верско осећање, ту једну од највиших лепота духовнога и моралнога реда, доказ је његова хришћанска, светосавска, српска народна вера, и доказ је држање његово у последњем вишегодишњем рату, тој најстрашијој кланици међу народима. А то држање његово и дало је повода великом песнику Maeterlinck-у, да у свом говору у Queen's Hall у Лондону 7 Јула 1915. године каже: „Поздрављамо најзад малу или изванредну Србију, коју би, кад Европа буде

подизала Споменик славе у спомен оних, који су је ослободили ланаца, требало ставити на врх тога споменика“.

Кад је dakle српски народ, вођен поукама своје српске вере и свог народног морала, због држања свога на бојним пољима, пред смрћу која је косила, тако високо стављен од стране осталих народа, пошто су и они признали, да је право и да је поштено, да буде тако високо стављен, — није ли и то доказ о једној од највиших духовних лепота српскога народа? А у томе истом факту не лежи ли зар и доказ о томе, како српски народ схвата живот човеков, шта у животу највише цени, и како схвата и тумачи један од најувршијих принципа у царству људи, принцип слободе, и шта је све у стању да жртвује за своју слободу, и не лежи ли доказ о томе: како крвљу својом исписује своје *Vjeruју* у постојање тајanstvenih Сила, што управљају судбином људи, и великих моралних принципа, чија је реч ипак последња у оцењивању људи?

А да је у таквом схватању његовом духовне лепоте највишега реда, то неће бити у стању да демантују ни сва прошлост ни сва будућност људског рода, а то ли којекакви савремени морални бедници.

Па кад је то у ствари тако, што је утврђено многим документима страних историчара, не може ли се зар из тога извести закључак: да ми Срби у својој народној средини имамо све што је потребно да од себе стварамо људе у погледу карактера, племените активности, борбе против Зла, пожртвовања, узношења душа у царство светлости која никад не трне? За све то, нама су животом и делима својим, потребног упута дали и претци наши, а и многи савременици сународници наши.

У овим тешким приликама што су настале широм Европе, ми Срби имамо и даље да с дивљењем и поштовањем водимо рачуна о појединцима разних народности, који се труде, да обавесте људе о опасностима у које срљају, ако и даље буду оставили да их неморал, злоба и мржња и крвожедност воде. Ми се клањамо пред појединцима разних народности, који се труде, да у данашњим тако мутним приликама, душевно и духовно дижу људе и спремају им бољу будућност не мачем и огњем, но аргументима здравога разума, освештаним вековним истукством људи.

Али, у очајничкој борби коју данас води Добро са Злим, морал са неморалом, општи интереси народа и државе са интересима

појединих прокажених људи, ми, захваљујући духовним лепотама нашега народа, имамо у нашој средини средстава, да се боримо против свега оног, што угрожава безбедност и појединача и државе наше, што потхрањује мрзовољу у народу и омогућава злонамернике да сеју раздор и мржњу међу нама.

За то биово било и само то, да се они, којима се поверија да брину о добру и о интересима нашега народа и наше државе, ставе под заставу духовне лепоте нашег народа; да у што јаснијим сликама изазивају велике моменте из прошлости наше и сећања на велике претке и савременике наше, и кад би још колико сутра демонстративно,

и без милосрђа, почели да гоне и да осуђују све оне међу нама, који се не стиде и нису се стидели ни најнечаснијих, ни злочиначких средстава, да до што веће гомиле паре дођу, па се још поред тога, цинички ругају свему што је честито у народу нашем.

И сама таква једна чврста одлука одговорних фактора у држави нашој, у стању била да за деведесет и девет процената почне смиравати усталасале и узбуркане друштвене прилике, које су одјек узбурканих прилика у Европи, и учинити, да духовне лепоте нашега народа почну поново, силном светлошћу својом, обасјавати хоризонте народа и државе наше.

ОБЛАЦИ

— НОВЕЛА —

— Ако се не варам, рече ми, ти ниси увек тако говорио.

Ја сам ојутао на то његово питање.

На моје последње речи, Марија како је стајала нагнута над цвећем и мирисало га, усправила се, узбрајала један цвет, и држећи га у руци, наслонивши се на прозор, гледала је на двориште. Али сам ја ипак знао да јој је сва пажња била сконцентрисана овамо према нама. То сам закључио из самог тог њеног необичног геста што се дигла, и оставила нас тобож заинтересована часом нечим другим, — таква једна непажња, јер је то била мала непажња једна, није јој се дотле ни једном десила.

— И да тако читавог века будеш управо некакав баласт друштвени, продужио је Душан.

— Какав баласт? запитао сам га.

— Баласт у толико, што се на тај начин сви вечити момци с предумишљајем стављате ван друштва, ван његових регула, закона и установа, и тиме се, логично стављате на терет друштву.

— На какве си ти то идеје дошао? запитао сам га, не разумевајући шта хоће тиме да каже.

— Ја мислим, одговорио је он, на ни мало луде идеје:

— Ако не луде, а онда дозволи: настране.

— Да многе девојке, продужио је он, остају не удате и преко своје воље, то је појмљиво, како и зашто о томе нећемо говорити; али да се људи, и то најчешће они који имају услова за то не жење, томе би видиш, бар како се мени чини, друштво требало да стаје на пут.

— Дозволићеш, рекао сам му, да многи од тих што се не жене, и које би ти, како видим, чак био волјан да због тога и у хапс терапи, имају вљада својих разлога за то.

— У највише прилика, ти су разлоги врло слаби.

— На основу чега, молим те, можеш ти тако шта да тврдиш о безбројним људима, које ниси никада у животу ни видео ни чуо?

— Ако не могу за оне које не знам, одговорио је он, могу за оне које знам.

— Пошто знаш шта се дешава у дубинама душа свих тих које познајеш.

Када му ја то рекох, он се чисто трже, не-како ме нарочито погледа.

— Остави, молим те, одговорио је, само ми немој говорити о дубинама душе!

— Зашто то опет?

— На то моје питање Марија се крену од прозора, дође и поново седе на своје раније место преко пута нас.

— Зато, одговорио ми је он, што налазим да људи тај израз злоупотребљавају наводећи га и тамо где му нема места.

— Налазиш дакле да сам овом приликом тај израз злоупотребио?

У толико, што му није било места поводом овог нашег разговора.

— Извини, рекао сам му, али ја те баш ни мало не разумем. Говоримо о људима који се жење и који се не жене, и о томе: како и у једном

и у другом случају, сваки од њих има некакав свој разлог за то.

— Ето видиш рече ми он на то, сад си употребио прави израз. *Разлог* дабоме.

— Јесте разлог, продужио сам ја, само ти разлози нису ваљда сви једне исте природе? Има их који су више духовне, душевне природе, а има их који су више материјалне.

— Е то је баш оно због чега сам ти и направио ту примедбу. Ти знаш да ја обично без много увијања кажем оно што мислим. Па тако и овде. Никаквих духовних и небеских елемената нема кад је говор о чисто земаљском питању брако-сочетања. Ту су по средини чисто земаљски, материјални интереси наше природе, па ма у каквим их ми духовним облицима претстављали.

— Чак и онда, рекао сам му изненађен таквим његовим тврђењем, када се на пример неко ожени младом, симпатичном, здравом *плавушом* из добре и честите куће, која нема пару, а који је међутим могао да се ожени исто тако лепом младом, здравом *црномањастом* из добре и честите куће која би му донела доста пару?

— Наравно, чак и у таквом једном случају, одговорио ми је он.

— Онда, или сам ја луд, или ти не знаш шта говориш. Кад је већ о чисто материјалним разложима говор, онда, са земаљске тачке гледишта, као што ти кажеш, паре су ваљда увек паре.

— То тек са чисто земаљског гледишта не мора да је увек тачно, одговори он. Ни на земљи ни код најпросвећенијих људи није све у новцу.

— Него у чему је?

— У задовољству, у наклоности.

— Која је чисто материјалне природе?

— Ако није материјалне, земаљске, није ни небесне.

— Али је духовне.

— Која је само резултантна наше материјалне природе.

— Али која дакле ето ипак постоји.

— Да постоји, али с кореном у земљи а не у облацима.

— Е па добро, реци ми сада молим те, запитао сам га, на што се управо своди твоја примедба о дубинама душе?

— На све друго, само не на ипта тајанствено, шта ванземаљско, кад су по среди питања која с небом немајуничега заједничког, а пред којима треба да одпадну сви разлози, сви логични закључци оног, што се зове нормалан здрав разум.

Ја га погледах и дође ми да се насмејем. Без икакве потребе, и без икаквог разлога био се од једном тако насумице залетио. Где ли ће се зауставити, ако продужи тако? питao сам се. Био сам сигуран да ће у очима Марије само изгубити.

— Кад већ употребљаваш тај Кантов израз, рекао сам му, онда дозволи да ти и ја кажем шта о томе мислим. По мом тврdom уверењу пријатељу, здравог разума нема, то је тако нешто ванземаљско, то је тек нешто из облака.

На те моје речи и он и Марија фиксираше своје упитне погледе на мене.

— Шта то треба да значи? запитао је, збијајући чело у боре, да добро схвати оно што ћу му рећи.

— Шта? запитао сам га. Зар то теби изгледа нешто тако невероватно, тако апсурдно?

— И невероватно и апсурдно, одговори је он.

— Међутим, продужио сам, то је тврђење толико исто тачно, колико и оно аритметично: два више два равно четири.

— Ја тек сад не знам шта хоћеш тиме да кажеш. Тек кад не би било људи не би било ни разума, па слетствено ни здравог разума...

— А како има људи, дакле више, њих дакле много њих, додао сам ја на то, онда је логично, да има и више и много разума, па дакле и више здравих разума, а не само један здрав разум као нешто неприкосновено. Јели ти сад јасно?

Он ми не одговори на то питање.

— Оно продужио сам, што је на пример по твом здравом разуму добро, не мора да је добро и по моме здравом разуму, но може на против да буде баш рђаво. Ако теби изгледају неразумљиви и нелогични закључци некога у питању о женидби, то не мора да значи да ти закључци нису донети са сувише јаких личних разлога. Зар је мало оних који се не жене само с тога, што не могу да се ожене оном, којом би хтели, а тек се ваљда против таквих људи не може шта рећи.

— Не може, рекао је он, али таквих је врло мало.

— Чим ма и толико признајеш, продужио сам ја, признајеш да се може ипак говорити и о дубинама душе.

— Може, одговори он, само не свуда и на сваком mestу.

— Онда се слажемо. Тек, зашто ће ко у решавању каквога за себе судбоносног питања поступити овако а не онако, то је његова лична ствар у коју други неби требали да се мешају.

— Али умешала се Марија, то се ваљда не може односити и на пријатеље?

— И на пријатеље, одговори сам јој, ако вам се нарочито не повере, и не затраже савета или помоћи од вас.

Одмах сам се сетио: то ме је запитала због онога што сам јој причао; због оно неколико примера што сам навео за доказ да нас често пријатељство гони, да се нађемо неком у часовима какве његове љубавне кризе и против његове воље,

а што ме је, том приликом довело у контрадикцију са самим собом.

— Немој, немој дакле да се више љутиш на људе остале нежењене, продужио сам, обраћајући се Душану.

Он ме погледа и насмеши се. — Је ли и на оне што не примају позив да остану на вечеру, извињавајући се *важним* састанцима?

На те његове речи Марија ме је погледала.

— Зар баш не можете остати? запитала ме је с интонацијом у гласу, која је тако јасно значила: остан'те, остан'те!

„Будало једна“ мислио сам на самога себе, шта ти је било да кажеш да мораš брзо ићи? Али, зар сам се на првом виђењу с њом после онога, могао надати таквим моментима?! Што се он понашао са мном тако било је сасвим природно, он није ништа знао о ономе, али она, она!“

И од једном у сасвим другом расположењу одговорио сам јој смешећи се:

— Сад бих већ био неучтив кад не бих остао.

V

Већ приликом прве посете после те вечери код њих, приметио сам, или бар чинило ми се да видим, неку промену у држању Маријином. Не само да ми је показивала да се више не љути на мене, но као да је још ишла на то, да ублажи последице оних тешких тренутака што сам их у оном моменту морао да преживим. Трудила се да буде пријатнија са мном но што је дотле била. И дотле је била разговорна. О најобичнијим предметима умела је да се задржи на некој тачци, на неком детаљу, па да са тога испреда читав свет рефлексија. Шта више, почела се служити и по неком алзијом, а што је дотле било у очитој противности с њеним отвореним карактером и њеним менталитетом. Као да беше нестало оне њене сталне дотадање уздржљивости, мирноће и озбиљности, и у место тога, од једном као да је беше обузела нека склоност ка шали.

И у прво време ја сам, као што рекох, ту промену на њој тумачио само тиме, што је хтела да на свики начин ублажи сећање моје на ону сцену, која је, међутим, још стално лебдела мени пред очима. Па онда, још један карактеристичан детаљ: Марија се ни у каквој прилици није знала гласно смејати. Међутим, сећам се врло добро, како смо се и ја и Душан чисто тргли, и као у неверици погледали је, кад се тих дана једном гласно насејала, смехом, који као да није био њен. Глава јој је била затурена, уста отворена тако, да су јој се сви предњи зуби видели, а очи затворене. Колико сам их ја знао, и за њега и за њу, то је морао бити прави догађај у кући.

— Како си ти необично расположена, рекао јој је Душан, а погледом, којим је те речи пропратио тако разумљиво додао: „Шта ти је? Шта то треба да значи?“

На тај његов поглед она се тргла и преплашила, што јој се с лица могло јасно прочитати. Изгледала је као неко кога ухватимо у моменту вршења какве забрањене радње. Била је збуњена, и образи су јој се били заруменили.

Душану тек та тако нагла промена на њој упаде у очи, и не знајући како да тумачи ту промену запита је:

Шта је Марија?

— Ништа, одговорила је она усиљено се смешићи.

Ја сам после тога чекао још само да се исти такав поглед његов и на мени задржи. „Ако већ шта друго није“ мислио сам, „та тако необична појава на његовој жени, мораће басити прву клицу сумње у његову душу. Промена у њеном понашању морала му је упасти у очи и раније, а већ тај њен скоро распустни смех!“

Да бих прекратио тај моменат непријатан и затегнут не само за њих но и за мене, и то још нарочито за мене, обратио сам се њој:

— Је л те, рекао сам јој, како по неки пут обузме человека неко пријатно расположење, нека експанзивна радост, а да и сам не зна узрока томе? Дође тако човеку да изрази радост и задовољство ко зна: можда због каквих пријатних, потрењивих момената што их је раније, тамо негде у прошлости имао, па их се сеги не мишљу но инстинктом?

Она, још збуњена, ојутала је донекле, па је онда рекла:

— Зар вам изгледам тако необична?

То је изговорила тако извињавајућим тоном да ми је дође жао. У гласу јој се осећала стрепња, бојазан од нечега, само још у јачој мери но у оном моменту када ју је изненађен Душан запитао оно: Шта је Марија?“

— Мени ни мало, одговорио сам ја.

— Ја на против, додао је Душан, не могу да те позnam, нисам знао да се умеш и тако гласно и тако слатко да смејеш. А то ми је мило, и вољео бих да те често видим тако расположену.

„Говори ли он то искрено?“ питао сам се, а у ствари веровао сам да јој то каже у намери да скрије оно што мисли.

— Као што видиш, рекао сам на то Душану, и на онима с којима смо свакодневно годинама затједно, дође тако моменат, пронађемо по неку нову црту.

То неколико речи што сам рекао Душану, биле су у ствари упућене њој. — Требале су да се односе и на тај случајан, неочекиван детаљ у по-

нашању њеном, али у главноме, требале су да ме-
не у њеним очима дефинитивно оправдају због
онога. Не дође ли зар свако од нас у положај да
каже или да учини нешто, чemu ничега сличног у
свој прошлости његовој нема? Па тако исто и ја
оном приликом. Ако сам јој рекао да је волим њу,
жену мага пријатеља, то је било стога, што у тај
мах и што оних дана што су претходили томе, ни-
сам био онај који сам био дотле. Био сам неки
други нов, непознат и другима а и непознат самоме
себи.

Све до мага одласка тога вечера, тај у ствари
тако ништаван повод, оставио је био на све
нас троје неки нелагодан отисак, и све троје били
смо свестни о узајамној тој нашој нелагодности.
Марија се бојала да се није издала, да није преко
своје воље испољила неке своје мисли и рефлексије,
неке осећаје, што јој је била намера да још
крије. Душану пак биће, да се сасвим изненада уса-
дило у душу једно непријатно осећање, и његова
честита и отворена природа борила се против тог
осећања и трудила се да га одстрани од себе, и бо-
јећи се, да то нама двома није упало у очи, морао се осећати нелагодно. Мени пак било је јасно,
да се с Маријом дешава нешто необично, што ни-
сам могао да растумачим, а што је ето почело да
изазива сумњу и код Душана, као што сам пове-
ровао.

Кад сам им потом први пут отишао, а од оног
догађаја одлазио сам им само кад сам знао да је
Душан код куће, чим ми је отворила врата, девојка
ми је рекла: „ви не знате Господин је изненада
отпутовао.“

Вест о тој у ствари обичној појави, била ме је поразила.

Пошто сам по девојци само поздравио Марију
удаљио сам се, ал сам био узнемирен све док ни-
сам за собом затворио капију од дворишта. Бојао
сам се да ме, као оно једном Марија не види кроз
прозор и не позове.

„Шта ли сад то опет може бити? размишљао-
сам удаљујући се од њихове куће. „Ту мора бити
нечега. Међ њима је морало доћи до сцене, и то
наравно, због мене, пошто сам само ја могао бити у питању, „Врло је лако могуће,“ мислио сам,
„да већ сутра добијем какво писмо било од њега
било од ње, које ће ми објаснити шта је у ствари“. Због тих и њима сличних мисли био сам јако уз-
буђен и то вече, а и дуго у ноћ. И ако сам доцније
легао, нисам могао дуго да заспим. Био сам као
хипнотисан том помишљу, или још боље тим ве-
ровањем, да се тамо код њих морало нешто стра-
шино десити. „Ако је нешто и посумњао,“ мислио
сам, „он јој то, сигуран сам, није рекао. То се све
тако изненада десило, да он и ако је приметио, бо-
јао се чисто, да верује и самоме себи. То му је

морало пасти теже, невероватније, страшније, но
не знам шта... Он је тај одлазак сигуран сам спре-
мио: измислио је да су га негде хитно позвали. Хо-
ће тако да ван њеног присуства, пошто добро раз-
мисли о свему, реши шта да ради. Или је, и ту су
ми мисли удариле сасвим другим правцем... „Он ни-
је отпутовао. Он је ту. Хоће да види како ћемо се
држати кад знамо да он није ту.“

И у тим мислима био сам све док нисам за-
спао. Сутра дан никакво писмо није ми дошло.
Али кад је било у подне идући кући, на улици,
још прилично далеко од себе, угледао сам Душана.
Нисам још имао времена да дођем од изненађења
к себи, а већ смо били један према другоме. „Шта
је?“ Запитао сам га, кад ти то пре отпутова а кад
се пре врати?“

— Мислио сам и да не идем, одговори он,
али је депеша гласила: хитно је, пођи возом у
подне.

— А од кога је била депеша?

— Па ја сам мислио да ти знаш, од једне тет-
ке. Тицало се неких породичних ствари, које су
се могле врло лепо и писмима и на тенане да ра-
справе. Главно је, да сам се већ првим возом вратио.

И тако, и том приликом, од мојих драматич-
них предвиђења није било ништа у ствари.

Што се њега тиче био сам се дакле опет сми-
рио. И ко зна: можда је баш и та околност у мно-
гоме допринела да се осећаји моји према Марији,
пригушивани после оног догађаја, и нарочито по-
сле мага страховања да је Душан почeo да сумња,
— поново распламте. Ја сам и за све то време
био под утицајем тих осећања, само, прво онај стид
пред Маријом, друго беспрекидни страх онај да
нас нико не ухвати на забрањеном делу, због че-
га се осећа нека затегнутост у нашем држању, и
због чега нам очи и поглед добију онај неки на-
рочити израз, на којем се, како се бар нама чини,
као за пакост: мало, мало, па држе упитни поглед
присутних, — кочили су у многоме та осећања моја.
То је исто било и после, када ми се оно учинило:
да Марија држањем и понашањем својим према
мени иде на то, и чини све могуће, да ме увери,
да је она, као што ми је и обећала, заборавила
ону сцену. Ја сам се после тога и с моје стране
трудио да више ни најмањом речи или гестом, или
погледом не правим алузију на тај момент, нити
јој дајем повода, да поново посумња шта.

Међутим, и после тога дошли су они њезини
симптоматични погледи на мене, а и они други не-
објашњивог значаја, и наишле су оне тако изненадне
и тако симптоматичне промене у држању њезину, и у говору и речнику њезину, пред чим смо
стали и ја, и Душан, и сваки за себе питали се:
шта се то дешава с њом?

И због тога кад смо часом остали сами нас двоје у соби рекао сам јој:

— Ви ме по неки пут тако погледате да се запитам шта ли се то крије иза њенога погледа? Што ми једном не каже шта тај поглед треба да значи. Ако је још какав прекор, што ми не каже па да се према томе управљам, како се више неби љутила на мене.

На те моје речи она се тргla.

— Од куд вам таква мисао? запитала ме је истински изненађена.

— Ви знате, продужио сам, какве ја дане преживљујем. Знате нашто се сконцентрисало све биће моје. Знате у какав сам се свет идеја и представа обрео од извесног времена. Ви морате знати какву важност ја придајем свему што овде видим, што ми се овде деси... Речите ми, љутите ли се на мене?

Баш у тај мах зачули су се Душанови кораци у ходнику.

Дубока интимност што се тако јасно извијала из тог мог питања, и оно што сам чекао да ми она каже, дали су ми не толико снаге но дрскости, да је чак у том моменту поново запитам:

— Речите ми...

Моменат је био не само кратак но и критичан. Није могла другче, морала ми је шта рећи.

— Други пут, прошапутала је, и дигла се са стола за којим је седела, и пришавши сточију у углу на којој је стајао ручни рад, почела тобож нешто да тражи.

Срећом Душан није одмах ушао, и тако смо имали времена и ја и она да се приберемо, тако,

да кад је ушао није на нама ништа необично приметио.

Ако сам у току тога мога доживљаја и једном био тако узбуђен, да би то узбуђење моје требало свакоме да упадне у очи, да ме изда, то је било тога момента. У тим њеним двема речима могао сам прочитати, или бар ја сам прочитао, прави један дуг компликован, ако не цео а оно у пола довршен љубавни роман. У односима мојим с њом, било је нечега што је требало крити од свију, — па и од њенога мужа. А сам тај детаљ садржавао је у себи читав један свет слатких импресија. И ако наравно ни појма нисам имао шта ће ми то други пут рећи, мојим осећајима према њој и мојој машти и толико било јеово, па да почне да изводи најпријатније закључке. И поред безбрјоно лепих момената што сам их ту, у њиховој кући преживљавао, сећам се, колико се тај моменат издвајао међу свим ранијим. Што је најчудноватије, савест ми је у тај мах била мирна. Сенка ни најмањег каквог облака није падала на светли хоризонат, што се у тај мах широ око мене, у пријатној њиховој трпезарији кроз широм отворен прозор с једне стране, и кроз зидове с других страна, далеко у дивним видицима. А да ми је средина, и они многи лепи моменти што сам их у њој преживљавао у томе била у многоме на руци, о томе није могло бити ни најмање сумње. Као дубоко осећајна, пријатељска расположена морална личност нека, сама је средина помагала машти мојој, да у што лепшим бојама позлати те слике и те видике.

— Свршиће се —

НОВА СМЕДЕРЕВСКА ЦРКВА СВЕТОГА ЂОРЂА У СМЕДЕРЕВУ

Мајстор Андреја из Велеса био је ангажован да сазида нову Смедеревску цркву, пошто је стара, класична, из доба Деспота-Ђурђа, била и мала и у бруду на грబљу.

Године 1855 мајстор Андреја извршио је свој посао на опште задовољство саградивши једну од највећих цркава у предратној Србији. Но он је није саградио значајну само по величини, већ ју је саградио и по облику врло смишљено и, релативно, оригинално. Покојни Андра Стевановић, мој поштовани професор, причао ми је да се мајстор Андреја често о празницима, за време грађења цркве, губио из Смедерева и одлазио чак до Манасије и Раванице,

вероватно, да на нашим класичним грађевинама студира архитектуру и контролише свој рад. Резултат овако смишљене студије њена је интересантност, поред, за оно време, њезине огромне величине. Њено фундирање, причали су ми стари Смедеревци, било је тешко и као да су и пилотне употребљаване. Ово је вероватно и због тога, што је Петријевски поток некад текао главном чаршијом, што сведоче неки остатци моста, који су нађени при коњању темеља за нову Општинску зграду.

Тај је поток некада одстрањен од главне улице ка Граду, те отуда и Ћуприја, која се спомиње пред садашњом железничком станицом. Како је изабрано

место за цркву било баш на пијаци преко потока, то је поток, кажу, помакнут иза цркве тако, да сада утиче у Језаву, место што је раније утицао директно у Дунав.

Но поред вештине у фундирању, мајстор Андреја је показао и велику архитектонску концепцију, угледајући се на старе наше Задужбине. Он је цркву израдио по типу цркава са пет кубета, са припратом и над западним улазом великом и лепим звоником, који се види из велике даљине. Дакле мајстор Андреја је код нас један од првих мајстора, који је на трихонхос пентотрурион додао са запада припрату и звоник, нешто слично цркви Савини код Херцег Новога, која је мало старија и има само једно кубе. У овај тип долази и Сарајевска и Нишка црква. За ношење сводова и кубета има шест стубова (три паре) и два велика ступца за звоник у коме је хор.

Конструкције му нису увек најправилније, што се могло констатовати кад је била разрушена бомбардовањем у Светском рату. Пандантиви су му шупљи; мала кубета немају основе, већ леже преко подужних лукова, тако да сам приликом рестаурације помишљао и на скидање малих неконструктивних кубета и на рационалну прераду великог кубета. Али су Смедеревци хтели очувати стари изглед цркве, те је тако истало, што уосталом није опасно, нити пак страно и у класичној структури, где су takoђе мала кубета неорганских.

За фасаду мајстор Андреја није много узимао из наше класике; њему као да је више импоновао ондашњи барок, те и кад узме колонете и стубове, он их бароцира, дајући им отворима архитектуру уз украсе од штука и лишћа од лима. И ако је само малтерисана, ипак својом концепцијом и величином чини част мајстор Андреји и старим Смедеревцима, који су захтевали тако велики и лепи објекат, — и нека им је овај чланак место воштанице за спомен.

Овако довршена мајстор Андрејина црква изнутра је остала само „молована“, а споља окречена; патос је израђен био од лепих и у мустри мирних керамичких плочица. Снабдевена је звонима, по гласу јединственим у предратној Србији. Аустријанци су и њих узели и разлупали. Иконостас је био по моди ондашњег времена: дрвен и обојен, и на неколико катова.

Тако ју је затекао Светски рат, кад је дивљачки рушена (као мета топовима), и пљачкана. Када су јој Аустријанци скинули бакар с крова — тако скupoцен за њих у то ратно доба — оставили су је биз икаквог другог бар провизорног покривача...

Уједињење и ослобођење наше затекло ју је у страшном стању: без крова, сву излупану гранатама и унутра потпуно девастирану.

Смедеревско Женско друштво, а нарочито његова председница госпођа Љубица поч. Владе Љо-

тића неуморним радом прикупила је средства: и материјал и мајсторе и новаца, те се црква довела скоро у првобитно стање. У том је црква добила и знатну накнаду у Ратној штети и репарацијама, па се могло помишљати и на њено боље унутрашње уређење. Случај је хтео: да покојни Влада Љотић тој цркви поклони мермерни рељеф Св. Ђорђа, који је узидан изнад западног портала; да његова госпођа организује њену оправку; а да, као председник црквене општине његов син г. Мита Љотић, адвокат и бив. министар, ту дивну грађевину потпуно уреди и украси... Вероватно је, да је и деда г. М. Љотића суделовао при грађењу њеном.

Пошто су најпре извршene оправке, тиме, што је све на њој ревидирано, што су исушени и оправљени влажни соклени зидови и што је насилањем због плављења Смедерева издигнут патос, и дошао у равни тротоара, том су приликом затворени и сви доњи прозори у целој цркви, као и прозор у олтарској ниши, чиме се добила слабија, а пријатна светлост, а уједно и дивна велика поља за живопис. Кад је на тај начин црква била припремљена, приступило се њеном унутрашњем уређењу: новоме патосу, пошто је стари био излупан и од поплава утонуо, иконостасу, пошто је црква имала само провизоран (колико за Богослужење) и зидном живопису.

Захваљујући истрајном заузимању председника црквене општине г. Љотићу, њеноме Одбору и свештенству, сви су ови послови свршени и допуњени. Мајстор Андрејина црква, постала је трећа знаменитост Смедерева, поред Града и старе цркве на гробљу.

Ново уређење ове цркве од врло је велике вредности како по величини послова, тако и по њиховој уметничкој вредности.

Под је израђен од полираних мермерних плоча у две боје са кружним амвоном на три степена. Патос у олтару је од паркета.

Стубови су обложени штуко лустром пријатне зеленкасте боје, а капители њихови од малтера и лимених листова замењени су оригиналним, мало гломазним византиским, бронзираним капителима, који добро иду са зеленкастим стаблима стубова.

Иконостас је израђен по узору на старе наше класичне, ниске иконостасе, а слично ономе у Краљевој задужбини на Оplenцу. Од белога је полираних мермера у две нијансе са жућкастим стубићима. Иконостас завршује моћни главни венац богато украшен византиским орнаментима. Испод њега је медаљон без икаквих нарочитих оквира на такође чистоме пољу, а испод њих су такође византиске аркаде за престолне иконе, двери и споредна врата. Целокупан утисак иконостаса добар је и ако је у главном беле боје, врло се лепо слаже и са зидним живописом и са иконама на њему које су на злат-

ном позају. Двери и двоја побочна врата су од бронзе лепо византиски цизелиране, али претерано тешка, тако да је са њима тешка манипулација. Побочна врата имају од мермерне плоче сокл да се не би разликова од аркада у којима су иконе. Овим су врата постала још тежа и немају логичности, нити имају обичне празнине изнад врата, као двери.

Иконостас је постављен испред главних стубова, противно сугестијама да буде између њих, као што је лепо постављен иконостас на Опленцу. Стубови су остали у олтару, и неоргански: једним својим делом вире изнад иконостаса. Потребе зато није било ни у повећавању олтара, јер је олтар и тако врло простран.

Осим иконостаса, у цркви су израђени од полираног мермера са мање украса и столови са певницама у певничким апсидама, и престоли и предикаоница и северни стуб солеје. И овде нису помогле сугестије да се намештај не ради од камена, пошто је за то дрво згодније и да је предикаоница католичког порекла, и да је наш амвон боље и пријатније замењује. Архитект г. Папков, који је све ово пројектовао, издигао је лучно на иконостасу главни венац изнад двери, оставивши то место, без преседана у иконостасима, празно, и оставио шупљину, кроз коју се види један део зидног живописа у олтару. Сугерирано је, да се та рупа затвори Тајном вечером, која је, по распореду, замишљена између те рупе и двери на једном узаном и неудобном пољу. Најглавнији посао у овој обнови зидни је живопис. Њиме су покривене све зидне и сводне површине унутрашњости по начину византиском, а цела површина износи преко хиљаду и шест стотина квадратних метара са стотинама фигура. Тада велики и највећи посао те врсте у нашој земљи, преузео је и успешно о року свршио г. Биценко, академски сликар, Рус.

Жеља је била: да се црква на бази нашег средњевековног сликарства, живописе али са тачнијом анатомијом фигура, и да драперије, физиономије, сенчење и остало, буде по начину старога сликања. Боје да буду темпера.

На тако расписани стечај, пријавило се доста сликара са дуплим ценама него што је била цена Биценка, који је посао свршио за око четврт милијона, док су други сликари тражили и пола милијона. Посао је свршен за годину и по дана.

Као стручни саветник и донекле надзорник на томе великому послу, био је г. Урош Предић, академик, који се увек бесплатно одазивао молбама црквене општине. Код првих проба, израђене су неке фигуре темпера бојама, али паралелно и мрсним бојама без сјаја, начином својственом г. Биценку, — позван г. Предић, изјаснио се за начин г. Биценка. И од тада је посао рапидно почeo напре-

довати, — у почетку с великим тешкоћама сликања у кубету и сводовима, пошто се морало радити скоро у лежећем ставу.

Место да као мање компетентан ја изложим у коликој је мери г. Биценко успео — ја ћу цитирати речи уваженог и најкомпетентнијег г. Уроша Предића. Ево, шта он каже:

„Утинак целокупне унутрашње декорације храма врло је пријатан, миран и хармоничан. Ничега нема, што би ту хармонију нарушавало, па ни иконостас од белог мермера, за који је постојала естетска тешкоћа, да се не издваја од целине, као нешто страно и неорганско уметнуто. У храму влада нека мистична полуатама, један општи, основни, зеленкасто сиви тон, потпомогнут благом светлошћу високих, не превеликих прозора, пошто су, по врло умесном плану г. проф. П. Поповића, академика, доњи прозори зграде зазидани и тако поред ублаженог осветљења добила се још и пространа поља за зидне, фигуране композиције.

„Орнаменти, и ако разнобојни, нису шарени и одају сликарима од укуса, који је добро проучио Српско-Византиску орнаментику, не да их ћачки копира, већ да у њиховом духу оригинално ствара. Исти је случај са фигураним сликама: групе су лепо распоређене, представљени призори јасно изражени уопштеним начином, према захтевима данашњег схватања зидног сликарства, које треба — како се данас мисли и доказује, — да наглашује своју дводимензијалност, без пластичног сенчења, без „сјароску“, уз ненаметљиву примену перспективе, тек колико је потребно, да би се групе и поједине фигуре боље издвајале.

„Фигуре су, — и ако упрошћене у покрету и оделу, по примеру средњевековних фресака, ипак анатомски коректне и живе, колико се то даје постићи, радећи скоро искључиво „из главе“, без заметне, скупе и успоравајуће употребе живих модела за сваку поједину фигуру, јер данашњи наши зидни сликари морају, на жалост, да одступају од тог класичног начина рада, којим су створена ненадмашина дела вечне лепоте у доба Ренесанса. Први су захтеви данашњих послодаваца да се брзо сврши и да је јефтино. Мислим, да је г. Биценко дао максимум онога, што се под таквим условима може постићи.

„Посматрајући тај лепи храм изнутра, нехотице се намеће упоређење са Краљевским маузолеом на Опленцу, тим јувелом наше црквене уметности новијега доба. У том малом, али господском, сјајном храму, као да треште са богатих мозајика свечане фанfare старозаветне песме Давидове: „Слава Богу на висинама, слава, слава!“ — Док са високих сводова и широких зидова Смедеревског храма тихо бруји молитва: „мир, мир, мир међу људима на земљи!“

Не може се рећи ништа лепше ни концизније од овога мишљења г. Предића. Но поред овог сумарнога и широкога погледа на тај сликарски посао, детаљно и с љубављу посматрано, може се по нешто замерити. Тако, на пример, приметио сам ово:

Христос на сликама: *Проповед на гори* и *Васкрсење Лазарево* сувише је безизразно насликан без геста, који највише даје израза речима и делу; гробна пећина није добро представљена. На слици *Успење Ђорђевице* требало би да се види крај од постеле и мало стопала — десно иза фигуре (која је на првом плану) јер Богородично тело како је представљено изгледа сувише кратко, а нарочито још за византиску фигуру, *Христос пред Пилатом* нема ореола, и ако га редовно има.

Човек и кад пише уноси у рад своју индивидуалност, у толико више, кад слика и кад ради друга уметничка дела, па се, и не читајући потпис, може по оригиналности или својственом маниру, одредити аутор. Овде је аутор Рус, и мора се очекивати утицај руског сликарства, и поред тога што је препоручен узор *нашег* средњевековног живописа. И то се много не може пребацити г. Биценку; али му се може пребацити сувише угледања на живопис у Сабору Св. Кнеза Владимира у Кијеву, на сјајне фреске Вазнескова, препородитеља Руског црквеног сликарства. Отуда је лик Христов и Богородичин мршав, измучен, издужен и мало црн, што све не би требало да буде, јер је Христос био благ, плав и леп, а Богородица оваплоћење младе, лепе, здраве мајке. Тако рађене те фине и лепе физиономије могле су доцније бити осенчене болом и патњом, после издаје и претрпљених мука код Христа, и душевне патње код Богородице — мајке, која надживљује смрт свог јединца.

То се угледање осећа код лепе слике Пандократора у великом кубету; на слици са пламеним језицима, где је Богородица много мршава и са врло продуженим лицем; на слици: Проповед на Гори. Штета је и за силну фигуру од неколико метара у олтарној апсиди, што Богородица није лепа, млада мати, која моли Бога „о нас“, већ је бескрајно мршава и тужна. На слици свечаног улаза у Јерусалим Христос, опет по Вазнескову, има ненормално развијен део главе позади; Серафими у лунетама имају страшно издужена лица.

Место свега тога потсећања на Кијевски Сабор, много би боље било да је г. Биценко, за Христа и Богородицу, створио два лепа, божанствена лика бирајући их у богатом средњевековном живопису, — и да се ти ликови спроведу, понављају, светле и привлаче наш поглед на свакој слици где су насликани, и моћно се на њој издвајају.

Од израђених сцена вреди нарочито поменути лепо представљену ноћ у јужној апсиди и у њој

осветљена лица буктињама, и Рођење Христово, где сипа светлост од Новорођењета.

При погодби за то сликарство, биле су сугестије да сводне површине (сем Пандократора у великим кубетима) буду орнаментисане, или буду као небо са звездама. На заузимање г. Биценка, па чак и његовим поклонима у сликама и средњи, велики сводови су сликаны. Кад се то узме у обзир и узму у обзир и силни орнаменти, онда се види, да се у потпуности добио распоред Средњевековног живописа, да ни једно парче површине зидне (па чак и профиле!) није остављено без живописа. Намера је пак била, све то мало модернизирати и оставити гледаоца да се одмори и да пажљивије може разгледати. То је требало тим пре учинити, што за слике на плафонима треба нарочита перспектива, и што је с обзиром на то за сводове још теже. За равну површину плафона у цркви Св. Игњаца у Риму Тијеполо је смислио дивну перспективу, а *Излазак Сунца* од Гвида Рени у палати Палавичини — Роспильози — дивна је, али и једна фреска, док овде: гледајући слике на све стране, па и на сводовима, човек изгуби оријентацију и слику на своду, окрећући се, не може да нађе одакле да је посматра, јер је често види наопако. *Излазак Сунца* једна је слика, па је ипак за удобно гледање метнуто на сто огледала да је и оборене главе можеш гледати. С тога је требало дати мало одмора гледаоцима, и заменити слике орнаментисаним крстовима, који су згоднији за гледање ма с које стране било и нису страни Византији (Цариградска Света Софија), — а поред орнамената требало је остављати и добру траку неутралног фонда, да се боје слика и орнамента не мешају. Што би све и било, да је г. Биценко хтео радити скице за целе зидове, како је по-гођено, те би се у те скице уносиле потребне измене.

Поред јеванђелских и старозаветних сцена, у цркви има и четири слике српских краљева светаца. Они су се раније сликали „из главе“, али од кад су им пронађени ликови на фрескама у њиховим задужбинама, и од како су ликови, круне и одела утврђени тешким и великим студијама за мозајик у Оplenачкој цркви, — од онда их не треба сликати произвољно. Г. Биценко није „прерадивао“ утврђене портрете, већ је произвољно давао ликове и одела, непотребне плаштове, мачеве (Костолац — Цар Лазар) измишљене круне и др.

Најзад, по жељи Црквеног Одбора, у цркви је израђена и једна Историска слика: пренос моштију Светог Луке у Смедерево. То је лепа и оригинална студија г. Биценка, за коју сам му ја дао ликове и одела Ђурђа и његове породице с Есфигменске повеље. На слици је представљен моменат како мошти дочекује Деспот с породицом, а у позадини се види део Смедерева (са слабом перспек-

тивом кућа) а и иза тога Смедеревски Ђурђев град. Слика је израђена више хора и због висине тешко ју је посматрати, што је велика штета. Могло би се замерити томе, што је ковчег за свеца насликан сувише прост: од обичних дасака, а вероватно тако што не би допустила хришћанска побожност о чему имамо доказа у очуваним ђивотима наших краљева који су обично раскошно орнаментисани. Осим тога Ђурђеви синови једва виде, па и то што се виде, насликано је произвољно, а не по повељи.

Још би се могло замерити г. Биценку, што је натписе писао руско-словенски, место наше српске редакције. До душе, он ми је на то приметио, да је све узео из црквених књига, нашто сам му ја дошао: али које су штампане у Москви.

Господин Урош Предић није у свом мишљењу ништа нарочито навео о иконама на иконостасу и

ако је усмено говорио са толико хвале. Ту видите г. Биценку у сасвим другој боји као уметника: док му је зидно сликарство светло, весело, овде су иконе мирне, благе, дивно студиране, тако да се особито слажу и благо искачу са златнога фонда на коме су ореоли од отворенијег злата, а све то лепо прелази у плавично-белу боју мермера. Гледајући те иконе, човек скоро не верује, да је то радио исти уметник, јер је и цртеж, и озбиљност и боја сасвим друкчија но што је на зидном сликарству.

* * *

Примедбе нису тешке, а дело је велико. Нека је част и слава и црквој општини и њеним претпостављенима, као и уметницима који су се трудили и с великим успехом остварили једно тако лепо и велико дело.

Пера Ј. Поповић
архитект

ИЗЛОЖБА САВРЕМЕНЕ ДАНСКЕ УМЕТНОСТИ

У Музеју Кнеза Павла отворена је 13 прошлог месеца изложба Савремене данске уметности, то јест, уметности од једно педесет година уназад до данас.

Како што се дакле види: један прилично дуг период времена довољан за документовање схватања уметности од стране оних Данака, који су се посветили раду на сликарству и на скулптури. А како и у другим земљама и у Данској то су већином они људи, који се паште да делима својим дижу духовни ниво своје средине, да прво савременицима својим, а после и доцнијим нараштајима скрећу, пажњу на лепоте појединих мотива и свакдашњег живота људи и живота Природе, који животу људском нарочите дражи дају, и који најлепшим одликама човековим дају маха да се развију, па и љубави према Природи и тајanstvenim силама које су је створиле. А у томе се једино и састоји права мисија уметника. И где год тога нема, категорички се може тврдити, да ту нема ни уметника, па следствено томе, да нема ни Уметности.

Према томе, и у изложеним сликама и скулптурама данских уметника треба тражити да се види, у колико су они, радећи та дела своја, радили их с обзиром на тај основни принцип Уметности, и да се види, да ли је и њима био јасан циљ, ка којем је Уметност кроз векове тежила.

Анализати уметничка дела и тумачити их на ма који други начин, бесцјело је, нарочито кад се имају у виду највећи сликари и скулптори, и њихова дела.

И стога ћемо и ми споменути овде само она изложена дела, по којима закључујемо, да су се аутори њихови руководили осећањем Лепога, и племенитом амбицијом, да народну средину своју воде оним путем, дуж којег, и после толико векова, стоје најсигурнији документи о цивилизацијама и националним и опште човечанским, то јест, стоје уметничка дела.

О томе пак, којој су школи ти аутори припадали, чији су ћаци били, којег су се правца држали у опште о томе: какво је њихово мишљење о Уметности, нећемо ни мало водити рачуна, јер налазимо да је све то споредно, пошто се све то, без и најмањег објашњавања огледа на делима и оних међ њима о чијим ћемо делима говорити, и оних, о чијим делима нећемо, говорити, а нећемо говорити због дубоког уверења свога о превеликом значају Уметности.

Оно, што на тој изложби упада у очи, то је суперијорност скулпторских дела над сликарским.

Међ сликама *Портрет Госпође Брендум* (бр. 1) од сликара Anch' Anna, врло је добар. Свесно је рађен и као цртеж, и као колорит, и као моделисање лица. Став и главе и бисте модела, природан је и лак. На портрету нема ни најмање сенке од каквог модернистичког схватања и тумачења сликарске уметности. Без сумње, портрет је тај један од најуспелијих на изложби.

Слика *Крштење* (бр. 2) од Анкер Михаела, добра је као илustrација једног савременог друштвеног мотива.

Слика Чамац за спасавање (бр. 3) од истог сликара рађена је у духу традиционалне сликарске уметности. Група људи на њој добро је постављена, нарочито оно њих двоје у првом плану, онога који се обрнуо и довикује и онога што носи ашов. Лица су у свих њих добро психолошки решена. Ставови појединих људи, који су сви добро цртани, природни су и одговарају моменту, то јест, хитању у помоћ броду на узбурканом мору. Колорити не-ба и воде у складу су са мотивом.

Слика Топли летњи дан на брежуљцима Тибирке (бр. 22) од Кристијансена, схваћена на индивидуалан или добар мајсторски начин, издава се међ осталим пејзажима, добрым квалитетима својим. На пејзажу се осећа топлота дана. Сликар је дакле техничким средствима и колоритом остварио оно што је хтео.

Слика Рибари на обали (бр. 24) од Кројера добро је компонована. Разнолики сви пет ставова рибара природни су и лаки. Као жанр издава се међ осталим жанровима на изложби.

Портрет младе девојке (бр. 48) од Вилхелма Хамерсхајда добро је цртан и добро колорисан у сиво-црноме тону. По ставу и по изразу лица девојачког, могло би се рећи да претставља младост, која с пуно помне пажње ишчекује шта ће јој будућност донети. Претставља дакле симболички један вечно људски мотив.

Међ скулпторским делима *Портрет младића* (бр. 77) од Гудмунсена-Холмгрена најбоља је биста на изложби. Врло је добро моделисана.

Одлично је моделисана *Леда без лабуда* (бр. 78) од Нилсена Каја. Страсна јој је пожуда мајсторски изражена сем положаја јој тела, и ставом торза, и главе, и руку, па све до палца на десној јој нози.

Девојка из Оракус (бр. 88) од истог скулптора врло је успело скулпторско дело. Став уздигнутих јој руку, врата и главе претстављене с профила пиктурално је леп, нарочито с обзиром на израз лица. Само ноге од колена и стопала могле су бити суптилније моделисана.

Новостворени Адам и Ева (бр. 90 и 91) од Ратсака Свена, два су до детаља одлично измоделисана и изражайна скулпторска дела. Изненађење Адамово на појаву света око њега, мајсторски је претстављено колико изразом му лица, толико исто и изразом обеју му руку, односно обема шакама.

На врло финој фигури Евиној суптилно је изражена њена женственост, њена природа, њен карактер.

И статуа *Младост* (бр. 96) од Узон-Франка успело је скулпторско дело, а било би још боље, да је став десне ноге од колена а нарочито да је стопала на њој мање занесено, односно да се осе обеју стопала не секу под толико тупим углом.

Добро је постављена и добро је рађена *Статуа вајара Стефана Синдинга* (бр. 98) од Харбо Расмуса, само, и ако је вајар Стефан можда стално носио панталоне до колена, боље би било да је претстављен у дугим панталонама што је најобичније, па да му се испод панталона не виде само делови цеваница, и то, као две облице, и да му се на стопалама не виде, минуцијозно израђене плитке ципеле са врвцима, у чему је тако мало и скулпторскога, и што је главно: тако мало монументалнога.

У врту поред Музејске зграде стоји модел најмонументалнијег дела на изложби: *Гефион изораве Селанд*. Претставља једну легенду из IV—V века по Христу. Једној од митских женских личности, Гефион, кад се удала за краља Силфе и с њим изродила четири сина, рекао је једном краљ, да ће јој поклонити сву ону земљу, коју буде за један дан плутом обележила. Тада је она претворила своја четири сина у бикове, и успела да за један дан обележи све земљиште које сада покрива Венерско језеро у Шведској и пренесе га у Данску у виду острва Селанда. Легенда је без сумње потекла отуда, што се контуре језера и острва у велике поклапају.

На хармонички изведенују групу, коју доминира фигура Гефионе, с пуно је успеха претстављена сила и снага бикова упрегнутих у плуг, и силан замах младе девојке која их тера. Фигуре и девојке и бикова надприродне су величине, и стоје на једном постолу, испред којег тече вода у више мањих каскада.

Ми налазимо дакле, да се данска уметност последњих педесет година, наведеним сликарским и скулпторским делима, врло повољно за себе манифестије.

И сви горе именовани уметници такође су знали за тако звану модерну уметност, и њене заблуде, и њене болесне амбиције, пошто су јој разорно дејство и у својој земљи, и око себе гледали, — али су се сви они знали одржати на сјајним висинама чисте уметности, што Данској може само на част служити.

П. Ј. Одавић

Власник и одговорни уредник Петар Ј. Одавић. Редакција Београд, Космајска 2 — Телефон 21-072
За Штампарију „Св. Ђорђе“ Стеван М. Ивковић и Боривоје Љ. Дуњић — Београд, Грачаничка бр. 11 — Телефон 28-500